

## АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ КАТЕГОРІЙ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Зміни, що відбуваються в сільськогосподарському виробництві в контексті аграрної реформи, викликають нові аспекти дослідження. Це насамперед стосується проблем, пов'язаних із підвищенням ефективності аграрної сфери, покращенням рівня господарювання, вдосконаленням ресурсозабезпечення виробництва та пошуку пріоритетних форм господарювання. У статті проведено порівняльний аналіз виробничо-економічної діяльності різних категорій господарювання в аграрному секторі. На основі прогнозу визначено перспективного товаровиробника країни.*

***Ключові слова:** аграрний сектор, виробництво сільськогосподарської продукції, господарства населення, конкурентоспроможність, розвиток.*

**Постановка проблеми.** На сьогоднішній день, в аграрній сфері економіки, спостерігається тенденція розширення землекористування господарств населення, діяльність яких не обмежується лише виробництвом для власного споживання. У зв'язку зі змінами, що відбулися в сільськогосподарському виробництві в контексті аграрної реформи, виникають нові аспекти дослідження. Це насамперед стосується проблем, пов'язаних із підвищенням ефективності аграрної сфери, покращенням рівня господарювання, вдосконаленням ресурсозабезпечення виробництва та пошуку пріоритетних категорій господарювання. Саме це й визначає актуальність проведеного дослідження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемам розвитку аграрного підприємництва присвячені дослідження багатьох вітчизняних учених-економістів, серед яких варто виділити П. І. Гайдуцького, С.В. Кальченка, М. Й. Маліка, Л. Ю. Мельника, В. Я. Мессель-Веселяка, О. М. Онищенко, П. Т. Саблука, В. В. Юрчишина, Т.І. Яворської. В їхніх працях поєднуються теоретичні розробки і практичні дослідження щодо розвитку аграрного підприємництва в Україні, а також висвітлюються питання, пов'язані з відзнакою зростання соціально-економічного значення дрібнотоварного сектору, зокрема селянських домогосподарств, які нині відіграють важливу роль у процесі розбудови сільських територій.

Разом з тим, ряд аспектів цієї багатоплавної проблеми залишається недостатньо

вивченими і потребує дослідження. Зокрема, це низка методичних і організаційно-економічних питань, пов'язаних з науково-обґрунтованим порівняльним виробничо-економічним аспектів розвитку конкурентоспроможності різних категорій господарювання в аграрній сфері України.

**Формулювання цілей статті.** Основна мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей розвитку аграрних формувань України різних категорій господарювання, оцінці ступеня їх самовідтворення, ефективності функціонування та перспективи розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** У сучасних умовах у розвитку аграрного сектору України чітко окреслилися нестабільні тенденції функціонування сільськогосподарських підприємств. Це проявилось, насамперед, у економічно нелогічній конкуренції з особистими селянськими господарствами, незначному загальному підвищенні рівня виробництва сільськогосподарської продукції та її невпевненому зростанні в сільськогосподарських підприємствах. Про це переконливо свідчать дані табл. 1.

Ринкові перетворення в країні зумовили значне вивільнення працездатного сільського населення. За цих умов виникла проблема самозайнятості на селі, що частково розв'язується за рахунок створення фізичних осіб - господарств населення, які є основним джерелом доходів селян.

Таблиця 1

**Динаміка обсягів виробництва сільськогосподарської продукції  
в аграрному секторі України за період 2005 -2014 рр.**

Показники	2005 р.		2008 р.		2011 р.		2014 р.		Зміна в 2014 р. до 2005 р.	
	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	21717,0	6760,1	18167,4	6560,5	21914,2	6458,1	21529,8	6296,5	- 187,2	- 463,6
Валова продукція у постійних цінах 2010 року, млн. грн.	72764,7	106841,1	97092,0	96734,1	121057,3	112642,6	131814,1	107555,8	+ 59049,4	+ 90714,7
Продуктивність 1 га, грн.	3351	15805	5344	14745	5524	17442	6122	17082	+ 2771,0	+ 1637
Частка, %:										
у земельних угіддях	76,3	23,7	73,5	26,5	77,2	22,8	77,4	22,6	+ 1,1	+1,1
у валовій продукції	40,5	59,5	50,1	49,9	51,8	48,2	55,1	44,9	+14,6	-14,6
Співвідношення частки у продукції до частки в угіддях	0,53	2,51	68,2	1,88	0,67	2,11	0,71	1,99	+0,18	-0,52

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [1, 3]

Нині в цьому секторі господарювання у користуванні знаходиться 6196,5 тис. га (22,6 %) сільськогосподарських угідь, виробляється 44,9 % всієї валової сільськогосподарської продукції країни, а це далеко не позитивна риса інтенсивного ведення аграрного бізнесу області.

Можна однозначно стверджувати, що в структурі аграрного сектору України домінують господарства населення, які за умов гіршого забезпечення земельними ресурсами та переважання виснажливої ручної праці забезпечили у 2014 році у 2,8 рази вищу продуктивність гектара землі – 17082 грн. проти 6122 грн. в аграрних підп-

приємствах. Якщо порівняно з 1990 роком обсяги виробництва в сільськогосподарських підприємствах скоротилися на 30,2 %, то в господарствах населення вони зросли на 34,4 %. Частка підприємств знизилася навіть у виробництві тих продуктів, які вважались виключно їхньою компетенцією: вони у 2014 році виробили 85,7 % соняшнику, 78,1 % – зернових та 64 % яєць. А по таких продуктах як м'ясо, молоко, плоди і ягоди, овочі й картопля питома вага сільськогосподарських підприємств зменшилася відповідно до 46,8 – 3,2 %. Привертає увагу ще один факт. В означеному періоді продуктивність 1га сільськогосподарських угідь у

сільськогосподарських підприємствах зростає на 2771 грн., тоді як у господарствах населення її темпи росту значно нижчі і становлять 1637 грн./га, що за абсолютним рівнем залишається набагато вищою.

Показник співвідношення між питомою вагою продукції та угіддях, що демонструє здатність до самовідтворення, у сільськогосподарських підприємствах має в цілому стабільний характер, але залишається набагато нижчим, ніж у господарствах населення – в 2,8 рази. А це переконує, що в сільськогосподарських підприємствах віддача землі, а саме основного засобу сільськогосподарського виробництва – досить низька.

У зв'язку з цим виникає питання – хто забезпечить подальший розвиток аграрного сектору: сільськогосподарські підприємства чи господарства населення. Щоб відповісти на питання, потрібно, щонайменше, визначити основні тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва у різних категоріях господарювання України. Для цього було проведено вирівнювання динамічного ряду валової сільськогосподарської продукції в порівнянних цінах з метою прогнозування її величини у майбутньому для кожної окремої категорії господарювання (табл. 2).

Таблиця 2

**Статистичні рівняння господарств різних категорій, що характеризують динаміку виробництва валової продукції в Україні**

Господарська категорія	Рівняння динаміки виробництва валової сільськогосподарської продукції
Господарства населення	$y = 112525,7 - 3003,4t - 1511,5t^2$
Сільськогосподарські підприємства	$y = 123955,4 + 10180,5t - 2238,3t^2$

Джерело: розраховано автором

З наведених даних можна сказати, що в майбутньому сільськогосподарське виробництво країни буде сконцентроване не у господарствах населення, а у сільськогосподарських підприємствах, що доводять позитивні показники статистичного рівняння. Так, за нашими прогнозованими підрахун-

ками (рис. 2), вже у 2016 році сільськогосподарські підприємства займуть на регіональному ринку лідируючі позиції, забезпечивши найбільшу частку у структурі виробництва валової продукції – 48 % проти 42 % господарств населення.

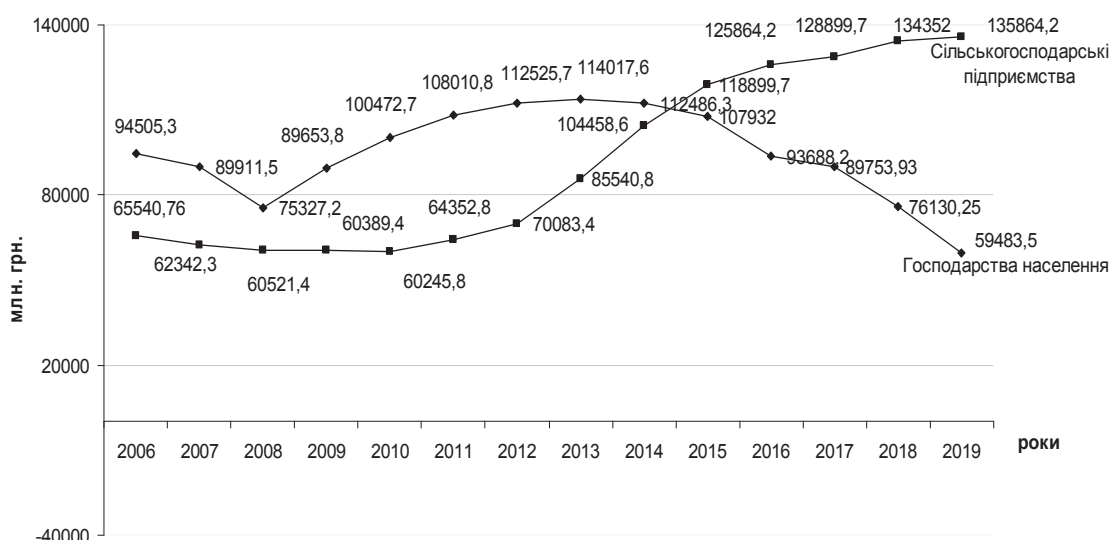


Рис. 2. Вирівнювання динамічного ряду валової продукції у різних категоріях господарств  
Джерело: розраховано автором

Проте така ситуація має логічні доводи. На нашу думку, існуючі сьогодні переваги господарств населення властиві лише умовам економічної кризи в аграрній сфері, а, отже, є неглобальними і тимчасовими. Проте недолік такої організаційної форми є глобальним – її основа це не інновації, а примітивність; це не експлуатація техніки, а експлуатація живої праці. У розрахунку на 1 люд.-год. у сільськогосподарських підприємств у 2014 р. вироблено в середньому 20,1 грн. валової продукції, тоді як в особистих селянських господарствах – 6,8 грн., що утричі менше від такого показника в підприємствах. І це логічно, оскільки за своїми розмірами і рівнем технічної оснащеності ці господарства не здатні запроваджувати досягнення науково-технічного прогресу. Їх базисом була і залишається фізична праця селянства.

#### Список літератури:

1. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2015 року) за 2015 рік. Державна служба статистики України, 2016. [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://agroua.net/>
2. Мельник Л. Ю. Сутність аграрних домогосподарств та їх основні економічні характеристики / Л. Ю. Мельник, П. М. Макаренко // Економіка АПК. - 2007. - № 3. - С. 3-10.
3. Сільське господарство України – 2014. Державна служба статистики України, 2015. [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://agroua.net/>
4. Розвиток особистих селянських господарств в умовах системних трансформацій аграрного сектору: монографія / Кальченко С.В. – Мелітополь, Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2014. – 408с.
5. Яворська Т. І. Роль особистих селянських господарств у формуванні регіонального ринку сільськогосподарської продукції / Т. І. Яворська // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. – Вип. 52. – Харків: ХНТУСГ, 2007. – С. 329-334.

**Summary.** *The comparative analysis of economic activities of different categories of managing in agrarian sector is carried out. On the basis of the forecast the perspective commodity producer of country is established.*

*Formulation of the problem. Today in the agricultural sector of the economy, the trend of expansion of land use of households, activities are not limited to the production for own consumption. In connection with changes in agricultural production in the context of agrarian reform, new aspects of research. It is primarily concerned with issues related to improving the efficiency of the agrarian sector, improvement of level of management, improving the resourcing of production and search priority categories of management. This is what determines the urgent character of the research.*

*Results of the study. in the structure of the agrarian sector of Ukraine is dominated by households which, in the worst security of land resources and the predominance of exhausting manual labor were provided in 2014 to 2.8 times higher performance per hectare of land 17082 USD. 6122 against UAH. in agricultural enterprises. If compared with 1990 volumes of manufacture in the agricultural enterprises decreased by 30.2 %, in the households, they increased by 34.4 per cent. The share of enterprises declined even in the production of those products that was exclusively their competence: they are in 2014 he made 85.7 percent of sunflower, 78.1% of — of grain and 64 % of eggs. And for products such as meat, milk, fruits and berries, vegetables and potatoes the share of agricultural enterprises has decreased to 46.8 respectively to 3.2 %. There is another noteworthy fact. During the period under review the productivity of 1 hectare of agricultural land in agricultural enterprises increased by UAH 2771., whereas in the plots of population growth rates that are considerably lower and amount to UAH 1637./ha, the absolute level remains much higher.*

*Conclusions. In the perspective of large agricultural producers who are the productive cells of medium and large sizes that retain the ability to increase the resource potential of intensification of production, improving industry and business structure and enhancing socio-economic performance of the agricultural sector.*

**Key words:** *the agricultural sector, agricultural production, farm population, competitiveness, development.*